

PRVIH GODINA

Izdavač
CENTAR ZA SLOBODNE IZBORE I DEMOKRATIJU

Za izdavača
Dr Slobodanka Nedović

Lektor i korektor
Vidojko Jović

Prelom i oblikovanje
TOTAL DESIGN

Štampa
TIPOGRAFIC

Objavljivanje ove publikacije omogućio je:
Norwegian People's Aid

CENTAR ZA SLOBODNE
IZBORE I DEMOKRATIJU
Kralja Milutina 21, 11000 Beograd
Tel/Fax: 011/3342 762, 3342 771,
3343 553, 3235 436
e-mail: cesid@cesid.org.yu;
cesid@bitsyu.net
<http://www.cesid.org>

1. O CeSID-u

CENTAR ZA SLOBODNE IZBORE I DEMOKRATIJU JE NEVLADINA ORGANIZACIJA KOJA KOMBINUJE:

- VELIKU MREŽU, KOJU ČINI 13,000 VOLONTERA/POSMATRAČA, 165 OPŠTINSKIH TIMOVA I 20 REGIONALNIH I LOKALNIH KANCELARIJA,
- EKIPU STRUČNJAKA, OD KOJIH VEĆINU ČINE UNIVERZITETSKI PROFESORI I ISTRAŽIVAČI U OBLASTI IZBORA I SRODNIH OBLASTI, I
- ODREĐENI BROJ ISTAKNUTIH LIČNOSTI IZ RAZLIČITIH OBLASTI KOJI PODRŽAVAJU NAPORE **CeSID**-A KAO ČLANOVI SAVETA **CeSID**-A.

CENTAR ZA SLOBODNE IZBORE I DEMOKRATIJU JE NEPROFITNA ORGANIZACIJA KOJU SU AVGUSTA 1997. GODINE OSNOVALI GRUPA STUDENATA – ČLANOVA PRAVNOG ODBORA BEOGRADSKOG STUDENTSKOG PROTESTA 1996-97. GODINE, PROFESORI PRAVNOG FAKULTETA I VODEĆI STRUČNJACI U OBLASTI PROUČAVANJA IZBORNOG PROCESA. CENTAR JE OSNOVAN PRVENSTVENO SA CILJEM DA ORGANIZUJE NEPRISTRASNO POSMATRANJE IZBORA U SRBIJI, UKLJUČUJUĆI PRAĆENJE MEDIJA, POSMATRANJE GLASANJA I PARALELNO BROJANJE GLASOVA.

IDEJA DA SE OSNUJE CENTAR ZA SLOBODNE IZBORE I DEMOKRATIJU PROISTEKLA JE IZ POTREBE DA SE IZBORIMA U SRBIJI I SAVEZNOJ REPUBLICI JUGOSLAVIJI PRISTUPI NA OBJEKTIVAN I NEPRISTRASAN NAČIN. ZATO, NEOPTEREĆENI SVAKOM IDEOLOŠKOM ILI NA BILO KOJI NAČIN SUBJEKTIVNOM STRAŠĆU (OSIM STRAŠĆU ZA DEMOKRATIJOM I VLADAVINOM PRAVA), OSEĆAMO POTREBU DA MOBILIŠEMO NAJŠIRU JAVNOST, POGOTOVO LJUDE KOJI DELE NAŠE IDEJE (SIGURNI SMO DA ČINE VEĆINU DRUŠTVA, MAKAR I “TIHU”): LJUDE KOJI SU ZAINTERESOVANI ZA POŠTOVANJE DEMOKRATSKIH ZAKONA, PROCEDURE I VLADAVINE PRAVA. NAMERAVAMO DA OKUPIMO ŽENE I MUŠKARCE KOJI NISU PRVENSTVENO ZAINTERESOVANI ZA TO “KO JE POBEDIO?” VEĆ “DA LI JE BILO POŠTENO?”. SMATRAMO DA JE TAJ ZADATAK OD NAJVEĆEG ZNAČAJA. VEĆ JE REČENO: NIJE VAŽNO SAMO LJUDIMA PRUŽITI DEMOKRATIJU, VEĆ I DEMOKRATIJI PRUŽITI LJUDE. SMATRAMO DA MOŽEMO DA DOPRINESEMO POSTIZANJU OBA CILJA.

CeSID NAMERAVA DA IZGRADI MOSTOVE IZMEĐU POLITIČKIH PROTIVNIKA TAKO ŠTO ĆE PRIDOBITI NJHOVU SAGLASNOST OKO OSNOVNIH PRAVILA PONAŠANJA, KAO OSNOVE OTVORENOG I DEMOKRATSKOG DRUŠTVA.

CeSID TAKOĐE IMA ZA CILJ ŠIRENJE ZNANJA O DEMOKRATSKIM INSTITUCIJAMA, PODIZANJE SVESTI GRAĐANA O VAŽNOSTI SLOBODNIH I POŠTENIH IZBORA, POGOTOVO U VEZI SA LJUDSKIM PRAVIMA U TOJ OBLASTI, KAO I DA PRIVUČE VOLONTERE I OBRAZUJE IH KAKO BI SE KOMPETENTNO ANGAŽOVALI U **CeSID**-OVIM AKTIVNOSTIMA POSMATRANJA KAKO IZBORA TAKO I IZABRANIH LOKALNIH VLASTI.

CeSID SE NADA DA ĆE TIME DATI PODSTREK RAZVOJU DEMOKRATIJE I VLADAVINE PRAVA U SRBIJI I CRNOJ GORI.

2. Mreža

Direktor CeSID-a
Dr Slobodanka Nedović

Članovi Upravnog odbora CeSID-a
Marko Blagojević
Aleksandar Bratković
Danko Čosić
Dr Zoran Lučić
Dr Marijana Pajvančić
Miloš Todorović

Tehnički sekretar
Mirjana Popović Gavrić

Članovi Saveta CeSID-a
Dr Radovan Bigović
Vuk Bojović
Branislav Čanak (UGS Nezavisnost)
Dr Mijat Damjanović
Dr Srđan Darmanović
Vladan Gajić
Dr Vladimir Goati
Dr Lav Ivanović
Nikola Kusovac
Dr Slobodanka Markov
Stojmir Matejić (Nezavisni sindikat penzionera Srbije)
Dr Vojislav Milovanović
Dr Veselin Pavićević
Dr Jelica Petrović
Dr Dejan Popović
Dr Dragoljub Popović
Dr Milan Popović
Miroslav Todorović
Dr Zoran Tomić
Dr Vučina Vasović
Dr Duško Vranješ
Dr Dragica Vujadinović-Milinković

Jedan od osnovnih zadataka CeSID-a jeste jačanje mreže najpre putem razvoja veština postojećih koordinacionih timova i već okupljenih aktivista, a zatim i putem otvaranja novih kancelarija, okupljanja novih posmatrača, kao i uspostavljanjem partnerstava sa drugim, srodnim nevladinim organizacijama iz Srbije i Crne Gore.

CeSID danas ima razvijenu regionalnu mrežu koju čini 9 regionalnih kancelarija, 20 lokalnih kancelarija i 165 opštinskih koordinacionih timova. Osnovu ove piramidalne organizacione infrastrukture danas predstavlja 13.000 aktivista, volontera obučenih za nepristrasno domaće posmatranje izbora. CeSID, takođe, veoma uspešno sarađuje i sa preko 60 nevladinih organizacija iz Srbije i Crne Gore.

3. Izbori koje smo posmatrali

a) Srbija i Savezna Republika Jugoslavija

Parlamentarni i predsednički izbori u Srbiji, septembar-oktobar 1997.

Gotovo neposredno po osnivanju, CeSID je organizovao svoju prvu misiju za domaće posmatranje parlamentarnih i predsedničkih izbora, održanih septembra i oktobra 1997. godine u Srbiji.

Napori uloženi u pripremu ove misije imali su za svoj cilj okupljanje i obuku posmatrača-volontera, ali i promociju domaćeg nepristrasnog posmatranja izbora, do tada nepoznatog domaćoj javnosti.

U to vreme, CeSID nije imao razvijenu regionalnu mrežu kancelarija. Lokalni i regionalni koordinatori su stoga, u svrhu spremanja ove misije, koristili prostorije i opremu drugih domaćih organizacija, na prvom mestu Ujedinjenih granskih sindikata Nezavisnost. U saradnji sa Nezavisnošću, Nezavisnim sindikatом penzionera Srbije i studentskim i drugim nevladinim organizacijama iz Srbije, CeSID je uspeo da za manje od mesec dana okupi i obuči ukupno 1506 volontera za nepristrasno posmatranje glasanja na biračkim mestima.

Međutim, i pored pritiska domaće javnosti i podrške međunarodne misije OEBS u Srbiji, Republička izborna komisija je, prekršivši time međunarodnu obavezu Jugoslavije, odbila da CeSID-u izda neophodno ovlašćenje za posmatranje izbora.

Izostanak ovlašćenja, potrebnog da volonteri posmatraju postupak glasanja na biračkim mestima, mnoge je obeshrabrio, što je, međutim, bilo razumljivo i donekle očekivano. Tako je, izbornog dana 21. septembra 1997, stojeći izvan biračkih mesta, umesto 1506, izbore posmatralo 712 obučenih posmatrača Centra za slobodne izbore i demokratiju. Takođe, stojeći izvan biračkih mesta, volonteri CeSID-a posmatrali su i glasanje u drugom krugu predsedničkih izbora, održanom 5. oktobra 1997. godine.

Tokom izbornog dana, izveštaji posmatrača CeSID-a predstavljali su glavni izvor informacija iz Beograda za mnoge domaće i strane medije tada prisutne u Srbiji o toku glasanja i nepravilnostima.

Okupivši tim eksperata, CeSID je sačinio i objavio izveštaj o sprovedenim izborima pod nazivom OKO IZBORA. Sem izveštaja posmatrača o toku glasanja i izveštaja o pripremama CeSID-a za prvu misiju domaćeg posmatranja izbora u našoj zemlji, u prvom izdanju OKO IZBORA svoje mesto su našli i analiza političke pozadine održanih izbora, analiza izbornih pravila, kao i izveštaj o ponašanju medija tokom predizborne kampanje.

Ponovljeni predsednički izbori u Srbiji, decembar 1997.

Kako se usled bojkota izbora od strane većeg dela demokratske opozicije drugom krugu predsedničkih izbora, održanom 5. oktobra 1997, nije odazvao dovoljan broj birača, vlasti u Srbiji su za 7. decembar iste godine raspisale ponovljene predsedničke izbore.

CeSID se, ovaj put uz zvaničnu podršku posmatračke misije OEBS u Srbiji i Kongresa SAD, ponovo prijavio Republičkoj izbornoj komisiji za ovlašćenje za posmatranje izbora. Komisija je i ovaj put ostala gluva na taj, na zakonu i međunarodnim obavezama Jugoslavije, zasnovan zahtev CeSID-a.

Ovakva odluka Komisije, međutim, nije sprečila CeSID da nastavi sa pripremama i nepristrasnim posmatranjem predizbornih i izbornih aktivnosti zvanične izborne administracije, stranaka i medija u Srbiji.

Zadatak posmatrača-volontera CeSID-a bio je da 7. decembra, izbornog dana prvog kruga predsedničkih izbora, kao i 21. decembra, izbornog dana drugog izbornog kruga, stojeći ispred biračkih mesta podele građanima letke sa objašnjenim postupkom glasanja i pravima birača u vezi sa postupkom glasanja. S obzirom da zvanično nije imao neposredan pristup biračkim mestima, namera CeSID-a je bila da na osnovu informacija građana-birača, anketiranih po okončanom glasanju, prikupi informacije o toku glasanja na biračkim mestima, naročito o opaženim nepravilnostima.

Takođe, zadatak posmatrača bio je i da broji građane koji ulaze na biračka mesta i iz njih izlaze. Cilj ove aktivnosti bio je da omogući CeSID-u da utvrdi odziv birača. Ovu informaciju smo smatrali izuzetno važnom s obzirom na činjenicu da je veći deo stranaka tadašnje demokratske opozicije pozvao građane na bojkot i tih, ponovljenih izbora.

U saradnji sa beogradskim Medija centrom, CeSID je tokom izbornih dana prvog i drugog kruga izbora organizovao više konferencija za štampu, putem kojih su domaćoj i međunarodnoj javnosti bili predstavljeni izveštaji posmatrača. CeSID je i tada bio najpouzdaniji izvor informacija o toku glasanja za domaće i strane medije koju su izveštavali o izbornim zbivanjima u Srbiji.

Bez obzira na način posmatranja izbora, CeSID je uspeo da sakupi dovoljno podataka o odzivu i zabeleženim nepravilnostima i da tako pomogne javnosti da stekne sliku o načinu na koji su izbori za predsednika Srbije organizovani i sprovedeni.

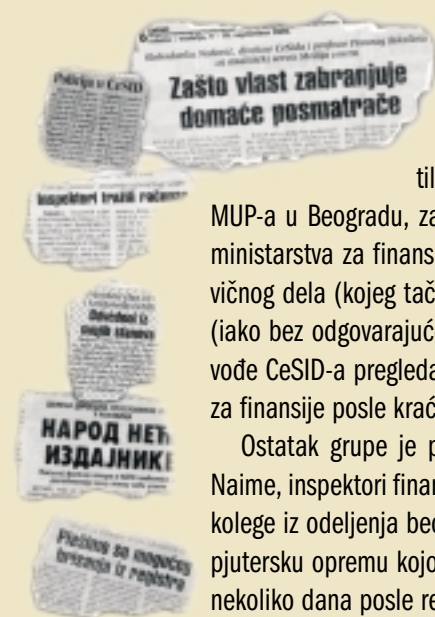
Izveštaj CeSID-a o ovim izborima, objavljen pod nazivom OKO IZBORA 2, uključio je analizu političke pozadine izbora, analizu izbornog zakonodavstva, izveštaj o ponašanju sredstava javnog informisanja tokom predizborne kampanje, kao i izveštaj o aktivnostima i zapažanjima posmatrača CeSID-a.

Po prvi put su, u ovoj publikaciji, objavljeni nalazi analize zvaničnih izbornih rezultata, koju je sproveo tim CeSID-a za obradu podataka. Analiza rezultata sa gotovo 10.000 biračkih mesta u Srbiji ukazala je na česte slučajeve manipulacije voljom birača. Na osnovu rezultata glasanja na biračkim mestima, CeSID je utvrdio da je i pored najavljenog bojkota izbora na Kosovu i Metohiji, oko 300.000 Albanaca svoj glas „podarilo“ Milanu Milutinoviću, predsedničkom kandidatu SPS-JUL. Zahvaljujući ovom otkriću, rezultati CeSID-ovog rada bili su objavljeni u konačnom izveštaju OEBS-a o sprovedenim predsedničkim izborima u Srbiji.

Parlamentarni i predsednički izbori u SRJ, septembar-oktobar 2000.

Neposredno po raspisivanju izbora za Skupštinu i predsednika SRJ, CeSID je počeo sa organizovanjem posmatračke misije. Ovaj put sa razvijenom mrežom od 9 regionalnih i 16 lokalnih kancelarija u Srbiji, CeSID je imao nameru da okupi i obuči dovoljno domaćih posmatrača da pokrije sva biračka mesta u Republici. Takođe, namera CeSID-a bila je i da u saradnji sa svojom partnerskom organizacijom u Crnoj Gori prikupi informacije o izbornim zbivanjima na teritoriji ove federalne jedinice.

Represija

Tokom priprema za posmatranje parlamentarnih i predsedničkih izbora u SRJ, CeSID je bio gotovo mesec dana izložen policijskom progonu, skrivenom iza maske provere materijalnog poslovanja organizacije.

Tako je, 8. septembra 2000, prostorije CeSID-ove kancelarije u Beogradu posećila „državna delegacija“ koju su činila dva inspektora odseka za privredni kriminal MUP-a u Beogradu, zatim dva finansijska inspektora i dva inspektora za devizno poslovanje Saveznog ministarstva za finansije. Pravdajući ovu „posetu“ potrebom pronalaženja i obezbeđenja predmeta krivičnog dela (kojeg tačno, nikada nismo saznali), inspektori MUP-a su izvršili detaljan pretres prostorija (iako bez odgovarajućeg naloga), inspektori finansijske policije su, tada po prvi put, uz pomoć računovođe CeSID-a pregledali knjige o finansijskom poslovanju organizacije, dok su inspektori iz Ministarstva za finansije posle kraćeg razgovora i par čašica domaće rakije napustili prostorije.

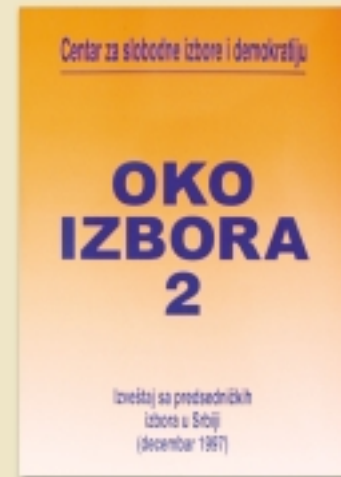
Ostatak grupe je posle nekoliko sati takođe napustio prostorije CeSID-a, mada ne praznih ruku. Naime, inspektori finansijske policije su sa sobom poneli knjige o finansijskom poslovanju, dok su njihove kolege iz odeljenja beogradske policije za privredni kriminal iznele deo dokumentacije, ali i čitavu kompjutersku opremu kojom je naša kancelarija raspolagala. Oprema je, netaknuta, CeSID-u vraćena samo nekoliko dana posle revolucionarnog 5. oktobra.

Upad policije je izazvao veliko interesovanje medija. Desetine poziva koje smo tokom boravka policije primili nisu prisutne inspektore ostavili ravnodušnima. Čini se da su ih čak učinili značajno opreznijima prilikom pretresa i drugih radnji koje su preduzeli.

Vest o ovom događaju zauzela je značajno mesto na naslovnim stranama pisanih i u najznačajnijim informativnim emisijama slobodnih elektronskih medija.

Ništa bolje nisu prošle ni kancelarije CeSID-a u unutrašnjosti Srbije. Sve regionalne kancelarije CeSID-a, sem šabačke, bile su, pre ili kasnije tokom predizborne kampanje, uznemirene telefonskim pozivom ili posetom bilo predstavnika javne bezbednosti, bilo inspektora finansijske policije.

U svojoj „istrazi“ policija nije zaobišla ni donatore CeSID-a. Oni su, jedan po jedan, takođe bili pozivani na informativne razgovore sa inspektorima odeljenja za privredni kriminal MUP-a u Beogradu.

„Ples“ sa Saveznom izbornom komisijom

CeSID je 14. septembra 2000. godine podneo Saveznoj izbornoj komisiji prijavu za posmatranje izbora, pozivajući se na prava koja proističu iz Ustava, zakona i međunarodnih dokumenata. Odgovor Komisije na našu prijavu zaista je stigao u zakon-skom roku od 48 časova, ali svakako ne u formi u kojoj bi, prema zakonu, taj odgovor morao biti. Naime, umesto zvaničnog rešenja, na adresu CeSID-a je stiglo pismo kojim nas je sekretar Savezne izborne komisije upoznao sa stavom koji je ova komisija zauzela povodom naše prijave. Savezna izborna komisija se odredila negativno prema našoj prijavi, pravdajući takav stav činjenicom da pravo domaćih organizacija da posmatraju izbore nije eksplicitno predviđeno zakonom.

Takvim svojim stavom Komisija je sasvim otvoreno i drsko prekršila jedan od osnovnih pravnih principa prema kojem se ima smatrati dozvoljenim sve ono što Ustav ili zakon eksplicitno ne brane.

Ono što je ovaj dopis učinilo posebno interesantnim jeste činjenica da je Savezna izborna komisija svoj stav o prijavi CeSID-a zauzela 8. septembra, dakle šest dana pre nego što je ova prijava i podneta.

Odluka Upravnog odbora CeSID-a bila je da ovaj dopis ignoriše, te da prijavu ponovo podnese u očekivanju da se članovi Savezne izborne komisije ovaj put prizovu pameti. Međutim, kako se ovo nije dogodilo, odlučili smo da ponovo okušamo svoju sreću i ipak nastavimo sa organizovanjem zvanično nedozvoljenog, ali sasvim sigurno legitimnog poduhvata, o čemu je javnost bila pravovremeno obaveštena.

Upravni nadzor nad radom CeSID-a

Beogradsku kancelariju CeSID-a je 13. septembra posetio tadašnji (nažalost i sadašnji) pomoćnik saveznog ministra pravde i član Savezne izborne komisije gospodin Zvonimir Tomović. Cilj njegove posete bio je, kako nam je tada objašnjeno, vršenje upravnog nadzora nad radom organizacije. Gospodin Tomović je prilikom te posete upozorio članove Upravnog odbora CeSID-a na obaveznu poštovanja izbornog zakona i istom prilikom, rečima “država ima pravo i način da se odbrani“, zapravo zapretio mogućnošću formalnog ukidanja organizacije, u slučaju da se u svojim daljim aktivnostima ne povinujemo njegovom upozorenju.

S obzirom da svoje ponašanje nismo promenili, a da do ostvarenja opisane pretnje nije došlo, jedini zaključak koji možemo da izvedemo jeste da posao kojim smo se bavili, uprkos nameri Savezne izborne komisije da dokaže suprotno, ipak nije bio protivan važećim pravnim propisima.

Popunjeni glasački listić

Nekoliko dana pre izbornog dana, u poštanskom sandučetu CeSID-a osvanuo je glasački listić namenjen glasanju na predsedničkim izborima, sa zaokruženim rednim brojem ispred imena kandidata SPS-JUL-SNP, Slobodana Miloševića. Na taj način CeSID je, uz pomoć anonimnog savesnog građanina, došao u posed dokaza o izvršenju jednog od najtežih izbornih prekršaja koji je, zbog svog značaja i mogućih posledica po regularnost čitavog izbornog postupka, izbornim zakonom svrstan u krivična dela za koje je zaprečena čak i kazna zatvora u trajanju do tri godine.

Ovaj pronalazak je pružio neoporiv dokaz do tada samo glasinama o tome da se u opticaju nalazi izvestan broj glasačkih listića sa zaokruženim imenom Slobodana Miloševića, namenjenih „osiguravanju ishoda glasanja“ potencijalno neposlušnih građana, zaposlenih u preduzećima lokalnih moćnika, članova ili simpatizera tadašnjih stranaka na vlasti.

Pošto smo uz pomoć stručnjaka potvrdili autentičnost glasačkog listića, o ovom otkriću smo bez odlaganja obavestili javnost. Glasački listić smo, potom, predali Saveznoj izbornoj komisiji, koja se, nekoliko dana kasnije, povodom ovog slučaja oglasila zaključkom u kojem se, između ostalog, navodi da je utvrđeno da je „strani faktor falsifikovao izvestan broj glasačkih listića, sa namerom da ih distribuirao preko građana SRJ, a u cilju kompromitovanja predsedničkih izbora“.

Pronalazak upotrebljenog glasačkog listića ponovo je pobudio interesovanje MUP-a za CeSID. Naime, 23. septembra, dakle samo jedan dan pre izbora, direktor CeSID-a, dr Slobodanka Nedović je, tada se činilo kao svedok, bila pozvana na razgovor u beogradsko odeljenje ovog Ministarstva. Međutim, tretman kojem je direktorka CeSID-a bila izložena nimalo nije bio primeren svedoku, savesnom građaninu koji je prijavio veoma ozbiljno krivično delo i podneo dokaze o njegovom izvršenju. Naprotiv, tokom razgovora koji je obavljen bez mogućnosti prisustva opunomoćenog advokata njoj je stavljano u izgled lišava-

nje slobode, poligraf-test, pa čak i „tretman“ bejzbol palicom.

Posle višečasovnog zadržavanja dr Nedović je ipak puštena, na svu sreću bez težih posledica po njeno fizičko zdravlje.

Izborni dan

Tokom predizborne kampanje koja je za cilj imala okupljanje posmatrača i koja je trajala 50 dana, CeSID-u se priključilo gotovo 7500 građana, dakle deset puta više nego na prethodnim izborima održanim 1997. godine.

Činjenica da je tokom progona koji je trajao gotovo mesec dana, policija neprestano ucenjivala i maltretirala aktiviste CeSID-a, za posledicu imala umanjen broj onih koji su izbornog dana posmatrali izbore na svojim biračkim mestima. Tako je, umesto 7432 obučena posmatrača, izbore posmatralo njih 6042.

Smatramo da ucena ili strah od posledica nisu bili od uticaja samo na one koji su uprkos svršenoj obuci odustali od svog angažmana u CeSID-u, već su, sasvim sigurno, bili od presudnog značaja i da građani, inače zainteresovani za rad u CeSID-u, ne odluče da nam se priključe.

Uprkos progonu, kao i činjenici da CeSID nije bio zvanično akreditovan, posmatrači su 24. septembra od ranog jutra bili na svojim “radnim mestima”, omogućivši tako da tokom čitavog izbornog dana domaća i strana javnost budu pravovremeno obaveštavane najpre o toku glasanja i nepravilnostima učinjenim na biračkim mestima, a potom i o odzivu građana i rezul-tima izbora.

Zahvaljujući izveštajima posmatrača, kao i dobro organizovanoj komunikaciji i efikasnom sistemu za paralelno brojanje glasova, CeSID je bio u mogućnosti da kao prva organizacija, samo nekoliko sati po zatvaranju biračkih mesta, objavi pobedu predsedničkog kandidata DOS-a u prvom krugu izbora.

Posleizborna kontrola izbornog materijala

Neposredno po proglašenju prvih zvaničnih rezultata predsedničkih izbora u SRJ, postalo je sasvim jasno da se tadašnja vlast SPS-JUL neće lako predati, već da će učiniti sve i otići koliko god je moguće daleko u prikrivanju stvarnih izbornih rezul-tata i manipulisanju izraženom voljom građana.

CeSID je tada, u saradnji sa Centrom za liberalno-demokratske studije (CLDS), organizovao i sproveo posleizbornu kontrolu izbornog materijala u izbornim komisijama izbornih jedinica Sombor, Valjevo, Užice, Zaječar, Prokuplje, Leskovac i Vranje. Posebno su tada bile zanimljive izborne jedinice Prokuplje i Vranje, u čiji su sastav ušle i opštine sa područja Kosova i Meto-hije, jer je unapred već bilo poznato, a i dotadašnja praksa je na to ukazivala, da će upravo tamo tadašnja vlast pokušati da u najvećoj meri manipuliše rezultatima izbora.

Uprkos neprijateljskom odnosu predsednika posmatranih izbornih komisija, kao i uprkos činjenici da ni u jednoj od posmatranih izbornih jedinica nije omogućen uvid u celokupan izborni materijal, nalazi timova CeSID i CLDS bitno su doprineli sastavljanju ustavne žalbe DOS-a pred Ustavnim sudom SRJ, čija je odluka na kraju utvrdila konačne, po predsed-ničkog kandidata DOS povoljne, rezultate izbora.

Isti nalazi koriste se i u krivičnom postupku protiv članova Savezne izborne komisije, koji je u toku.

Izveštaj

Na osnovu izveštaja posmatrača, analize izbornih pravila, analize političke pozadine iz-bora, izveštaja o ponašanju medija tokom predizborne kampanje, kao i na osnovu izveštaja timova koji su učestvovali u organizovanju posleizborne kontrole, CeSID je sačinio i objavio svoj izveštaj o sprovedenim izborima pod nazivom OKO IZBORA 4.

Prevremeni parlamentarni izbori u Srbiji, decembar 2000.

Promenom izbornog zakonodavstva između dva izborna ciklusa u izborni postupak uvedene su novine koje se najpre tiču statusa CeSID-a u ovom postupku. Pravilima o sprovođenju izbora je, naime, uvedeno i pravilo kojim je domaćim organizacijama priznato pravo da prate rad organa za sprovođenje izbora. Ovime je praktično isključena svaka mogućnost daljeg maltretiranja i opstrukcije rada CeSID-a, koju je prethodna vlast uporno pravdala činjenicom da domaće posmatranje izbora nije eksplicitno predviđeno zakonom, uz uobičajeno opravdanje autoritarnih režima da nije dovoljno da je pojedinačno pravo zakonom utvrđeno, već da je nužno i urediti način na koje se ono ostvaruje.

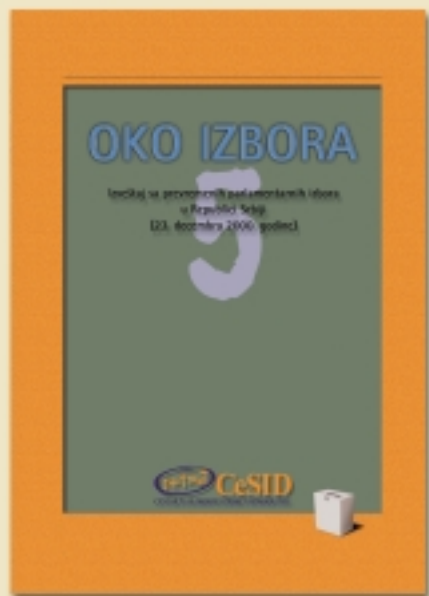
Prevremeni parlamentarni izbori za Narodnu skupštinu Republike Srbije, održani 23. decembra 2000, ostaće zapamćeni između ostalog i zbog toga što je na njima, prvi put u istoriji parlamentarizma u Srbiji, dopušteno jednoj nevladinoj organizaciji da nadgleda izborni postupak.

Umesto policijskog pritiska i tvrdokornog odbijanja izbornih komisija da sa CeSID-om komuniciraju, nastupilo je vreme potpune kooperativnosti zvanične izborne administracije. U potpuno promenjenim društvenim uslovima, ovlašćenim posmatračima CeSID-a omogućeno je da neometano posmatraju sve radnje preduzete tokom zvaničnih predizbornih priprema u izbornim komisijama, štampariji glasačkih listića, Republičkom zavodu za statistiku i biračkim odborima.

CeSID je u međuvremenu ojačao svoju mrežu, tako da je u pripremama za posmatranje ovih izbora učestvovalo 9 regionalnih i 20 lokalnih kancelarija, kao i koordinacioni timovi u svakoj od 165 opština na teritoriji Republike Srbije. Ukupan broj posmatrača koje je CeSID okupio, obučio i akreditovao za posmatranje izbora, popeo se, u periodu između dva izborna ciklusa, na 12.823.

Tokom izbornog dana, CeSID je redovno obavestavao javnost o odzivu građana i izbornim nepravilnostima registrovanim na biračkim mestima širom Republike. Posebnu pažnju CeSID je posvetio posmatranju implementacije novina u postupku glasanja (providne glasačke kutije, nevidljivo mastilo, optički čitač). Zahvaljujući broju posmatrača, kvalitetu njihove obučenosti, kao i efikasnom sistemu paralelnog brojanja glasova, CeSID je bio u prilici da, samo 75 minuta po zatvaranju biračkih mesta, objavi procenu konačnih rezultata izbora i raspodele mandata u novom sazivu Narodne skupštine, koja je od zvaničnih izbornih rezultata, objavljenih nakon tri dana, odstupala za zanemarljivih 0,04 %.

Svi nalazi stručnjaka i stručnih timova CeSID-a, kao i izveštaji posmatrača, objavljeni su u publikaciji OKO IZBORA 5.

b) Crna Gora

Prevremeni parlamentarni i lokalni izbori, maj 1998. i prevremeni lokalni izbori za skupštine opština Podgorica i Herceg Novi, jun 2000.

Prevremeni parlamentarni i lokalni izbori održani u maju 1998. godine u Crnoj Gori bili su prvi izbori na teritoriji SRJ, koje su aktivisti CeSID-a posmatrali zvanično akreditovani od strane nadležne izborne administracije.

U saradnji sa Centrom za demokratiju i ljudska prava iz Podgorice (CEDEM), CeSID je obučio mobilne timove koji su izbornog dana obišli i podneli izveštaje o toku glasanja na 247 od ukupno 1000 biračkih mesta na teritoriji ove Republike.

Tada su, takođe po prvi put od nastanka, aktivisti CeSID-a bili u prilici da kao ovlašćeni posmatrači nadgledaju rad Republičke izborne komisije, Sekretarijata za razvoj i opštinskih izbornih komisija, dakle tela nadležnih za organizovanje i sprovođenje izbora.

Izveštaji mobilnih timova, politička analiza održanih izbora, kao i analiza izbornih pravila objavljeni su u izveštaju pod nazivom OKO IZBORA 3.

Posmatračima CeSID-a je, ponovo u Crnoj Gori, pružena prilika da se oprobaju u ovlašćenom posmatranju izbora u junu 2000. godine, kada su održani prevremeni lokalni izbori za skupštine opština Podgorica i Herceg Novi.

Ovaj put u saradnji sa Centrom za demokratiju i ljudska prava i Centrom za monitoring, partnerskim organizacijama iz Crne Gore, CeSID je obrazovao i obučio mobilne timove koji su izbornog dana, obilazeći biračka mesta na teritorijama dve opštine, nadgledali sprovođenje postupka glasanja.

Kao organizacija akreditovana za posmatranje izbora, CeSID je imenovao svoje predstavnike koji su posmatrali rad izbornih komisija i prilikom prebrojavanja glasova i utvrđivanja konačnih rezultata održanih izbora.

Prevremeni parlamentarni izbori, april 2001.

CeSID je prevremene parlamentarne izbore održane u aprilu 2001. godine u Crnoj Gori posmatrao u saradnji sa Centrom za monitoring (CEMI) iz Podgorice. Centar za monitoring je, zahvaljujući veoma uspešnoj kampanji, uspeo da okupi dovoljan broj posmatrača da pokrije sva biračka mesta na teritoriji Crne Gore. Uloga CeSID-a, ovaj put, bila je da, zajedno sa CEMI-jem, organizuje obuku, kao i da pripremi i stavi u pogon svoj već oprobani sistem za paralelno brojanje glasova. CeSID je, takođe, obrazovao i 14 mobilnih timova koji su izbornog dana pružali logističku podršku posmatračima CEMI-ja na biračkim mestima širom Republike.

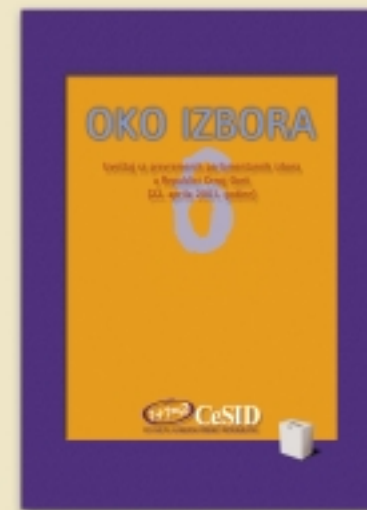
Ekspertski tim CeSID-a za medije sproveo je i analizu ponašanja najuticajnijih srpskih i crnogorskih medija tokom predizborne kampanje.

Zahvaljujući broju posmatrača, efikasnoj komunikaciji, kao i dobro organizovanom sistemu za paralelno brojanje glasova, CeSID i CEMI su bili u prilici da samo nekoliko sati po zatvaranju biračkih mesta objave procenu konačnih rezultata izbora i raspodele mandata koja nije odstupala od zvaničnih izbornih rezultata, objavljenih nekoliko dana kasnije.

S obzirom da su obe najveće političke grupe u Crnoj Gori objavile izbornu pobjedu i pozvale svoje birače da istu proslave u centru Podgorice i pre nego što su rezultati izbora bili poznati i obrađeni, CeSID i CEMI su brzim reagovanjem, smatramo, doprineli snižavanju tenzija i sprečavanju mogućih sukoba na teritoriji ove Republike.

Uspeh zajedničke posmatračke misije CeSID-a i CEMI-ja potvrđuje i činjenica da su dve organizacije bile u žiži interesovanja gotovo 100 predstavnika domaćih i stranih medija, tada prisutnih u Crnoj Gori.

Rezultate posmatranja prevremenih parlamentarnih izbora u Crnoj Gori CeSID je objavio u svom izdanju pod nazivom OKO IZBORA 6.

c) Kosovo - Opšti izbori za Skupštinu Kosova, novembar 2001.

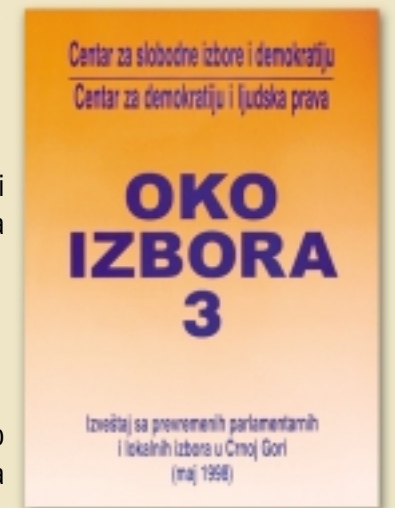
CeSID je tokom 2001. godine organizovao posmatranje registracije birača i postupka glasanja na opštim izborima za Skupštinu Kosova.

Namera CeSID-a bila je da obnovi saradnju sa CEMI-jem, partnerskom organizacijom iz Crne Gore, kao i da razvije saradnju sa jednom od albanskih nevladinih organizacija sa Kosova, kako bi nepristrasno posmatranje registracije i glasanja teklo koordinisano na svim, za ovu priliku otvorenim, registracionim i biračkim mestima. Takođe, namera CeSID-a bila je da organizuje posmatranje svih radnji preduzetih tokom priprema za registraciju i glasanje, uključujući ovde i rad Centralne izborne komisije i izbornog odseka Misije OEBS-a na Kosovu.

Međutim, pregovori o saradnji sa dvema albanskim organizacijama sa Kosova okončani su bez uspeha. Takođe, suprotno svojoj obavezi, Misija OEBS na Kosovu je uskratila pravo CeSID-u da posmatra pripremne radnje zvanične izborne administracije. Tako su se naponi CeSID-a i CEMI-ja sveli na posmatranje postupka registracije i glasanja na registracionim i biračkim mestima u Srbiji, Crnoj Gori i onom delu Kosova i Metohije naseljenim većinom nealbanskim stanovništvom.

Kako je postupak akreditovanja tekao izuzetno sporo, to je 576 posmatrača CeSID-a i CEMI-ja bilo u prilici da posmatra postupak registracije na registracionim mestima samo tokom šest poslednjih dana ovog postupka. Aktivisti CeSID i CEMI su posmatrali i postupak provere preliminarne biračkog spiska koji je, takođe organizovan na registracionim mestima, tekao od 8. do 17. oktobra 2001. godine.

Tokom izbornog dana, CeSID i CEMI su organizovali praćenje postupka glasanja na biračkim mestima, kao i prikupljanje informacija o odzivu birača. Neposredno po zatvaranju posmatranih biračkih mesta, CeSID je, zahvaljujući sistemu za paralelno brojanje koji je ovom prilikom ponovo stavljen u pogon, bio u prilici da prvi objavi informacije o odzivu nealbanskih birača, kao i da, na osnovu odziva ukupnog biračkog tela, objavi procenu raspodele 120 mandata u prvom sazivu Skupštine Kosova.

Sem postupka glasanja na biračkim mestima, grupa od 21 posmatrača CeSID-a posmatrala je i postupak prebrojavanja glasova i utvrđivanja konačnih izbornih rezultata u specijalizovanom Centru za prebrojavanje glasova koji je za ovu priliku bio organizovan na teritoriji kosovske opštine Obilić.

Rezultati posmatranja opštih izbora za prvu Skupštinu Kosova objavljeni su u publikaciji CeSID-a pod nazivom OKO IZBORA 7.

d) Svet

Zahvaljujući uspešnoj saradnji sa srodnim organizacijama, aktivisti CeSID-a su imali priliku da posmatraju izbore i van granica naše zemlje. Tako su predstavnici CeSID-a učestvovali u posmatračkim misijama organizacije BAFE tokom parlamentarnih izbora u Bugarskoj održanih u aprilu 1997. i junu 2001. godine, u posmatračkoj misiji organizacije GONG tokom predsedničkih izbora u Hrvatskoj održanih u februaru 2000. godine, u posmatračkoj misiji organizacije SDC tokom opštih izbora u Albaniji održanih u junu 2001. godine, kao i u posmatračkoj misiji organizacije **Transparencia**, tokom opštih izbora u Meksiku održanih u julu 2001. godine.

CeSID je kao nevladina organizacija za domaće posmatranje izbora pozvan da učestvuje u izradi **Priručnika za domaće posmatračke** koji priprema ODIHR i da učestvuje u radu okruglog stola NVO i vladinih predstavnika na sastanku u okviru **Ljudske dimenzije OEBS** u Varšavi 2001. godine.

4. Kampanje

Avgust-septembar 2000.

CeSID je, tokom tri godine svog postojanja, u jednom delu javnosti postao prepoznatljiv kao organizacija za domaće posmatranje izbora, koja okuplja stručnjake i građane oko ideje poštenih izbornih uslova, poštovanja propisa i transparentnosti izbornog postupka. Zatvorenost državnih medija učinila je, međutim, da veliki deo populacije ostane uskraćen za informacije o našim aktivnostima i postojanju ideje domaćeg posmatranja izbora uopšte.

Početkom avgusta 2000. godine počela je predizborna kampanja CeSID-a, čiji je zadatak bio da dopre do najvećeg dela populacije i da najpre neupućene upozna sa idejom na kojoj CeSID počiva, a da potom sve građane pozove da se priključe i da kao nepristrasni posmatrači uzmu učešće u izbornom postupku.

U okviru prve faze kampanje koja je trajala od 5. do 21. avgusta, fokus je, dakle, bio na poštovanju

propisa i transparentnosti izbornog postupka, odnosno javnosti rada organa za sprovođenje izbora. Namera nam je bila da tokom ove faze kampanje, na veoma jednostavan način, građanima, nadležnim organima i učesnicima u izborima uputimo poruku da ćemo se zalagati za to da čitav izborni postupak bude zakonit, dostupan javnosti i jasan kao što je **1+1=2**.

Tokom druge faze kampanje, koja je počela 21. avgusta, građanima je porukom **Priključi se. Ako ti je stalo!** upućen poziv da se priključe CeSID-u i da kao domaći posmatrači, prateći postupak glasanja, daju svoj doprinos transparentnosti izbornog postupka.

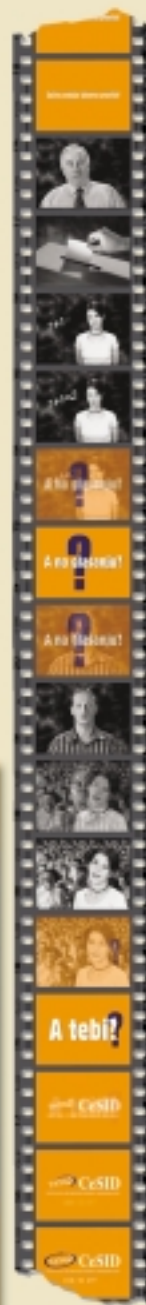
Tokom prvih nekoliko dana druge faze kampanje, CeSID je primio ne više od nekoliko vrlo sramežljivih poziva, da bi, već pri kraju prve nedelje, broj prijavljenih porastao na nekoliko stotina dnevno. Tokom predizborne kampanje koja je, dakle, trajala 50 dana, CeSID-u se priključilo gotovo 7500 građana.

Tokom čitavog predizbornog perioda, CeSID je preko saopštenja za javnost, na konferencijama za štampu, kao i preko neposrednih kontakata sa medijima, redovno obaveštavao javnost o tekućim aktivnostima, uspešnosti kampanje i obuke, preduzetim koracima i događajima koji

su pratili predizborne pripreme.

Broj prisutnih predstavnika domaćih i stranih medija na konferencijama za štampu, zatim broj neposrednih dnevnih kontakata sa novinarima, kao i broj objavljenih priloga o CeSID-u u pisanim i elektronskim medijima, bili su potvrda velike pažnje javnosti koju je CeSID svojim poslom i javnim nastupima privukao.

U nekoliko navrata organizovali smo i javne štandove na ulicama i trgovima gradova širom Srbije koji su, sudeći prema broju podeljenih letaka i drugog propagandnog materijala, privukli veliku pažnju građana.

Režimska anti - kampanja

Ponukana uspehom koji je CeSID stigao u okupljanju građana, tadašnja vlast je pokrenula veoma intenzivnu anti - kampanju.

Strela je na CeSID odapeta reportažom Tanjuga, emitovanom 25. avgusta 2000. u Dnevniku 2 RTS-a, a potom i objavljenom u sutrašnjim izdanjima svih režimskih dnevnih novina pod naslovom **Šta je CeSID?** U ovom, nimalo bezazlenom tekstu, CeSID je kao „poslednji u nizu proizvoda iz NATO kuhinje koji miriše na izdaju“, bio optužen za saradnju, pa čak i druženje sa „najozloglašnijim neprijateljima srpskog naroda“, čime je zapravo bila otvorena „sezona lova“ na CeSID i one koji sa CeSID-om na bilo koji način sarađuju.

Oktobar 2000.

Samo nekoliko sati po zatvaranju biračkih mesta 24. septembra 2000. postalo je gotovo izvesno da tadašnja vlast SPS-JUL neće prihvatiti izborni poraz.

Da bi pokazao da borba za istinitost izbornih rezultata nije izgubljena, kao i radi artikulisanja rastućeg nezadovoljstva građana, CeSID je već krajem septembra 2000. dizajnirao i poveo novu medij-sku kampanju za poštovanje izborne volje građana.

Dve noseće poruke ove kampanje bavile su se transparentnošću izbora i domaćim posmatračima.

Porukom „**Ne вреди! Jedan i jedan su ipak dva.**“, CeSID je prkosnim tonom, koherentno sa kampanjom vođenom tokom avgusta i septembra, nastavio da promovise pojam transparentnosti. Osnovna ideja bila je da se u veoma usijanoj društvenoj atmosferi dostojan-

stveno i jasno ukaže da krađu nije lako sakriti.

Porukom „**Sad znamo zašto im smetaju domaći posmatrači**“, CeSID je, aludirajući na krađu, ukazao na potrebu za domaćim posmatranjem izbora.

Prateće poruke su se pojavile u novinskim oglasima i na nalepnicama malog formata, koje su deljene građanima tokom demonstracija 5. oktobra, a koje su parafrazirale osnovne poruke kampanje, aludira-

jući na pogrešno sabiranje i neznanje matematike članova Savezne izborne komisije. Veliki broj nalepnica zalepljen na jakne i lica učesnika oktobarskog protesta, doprinele su da CeSID bude značajno primećen.

Novembar 2000.

Većina ljudi je čvrsto verovala da je sa dolaskom novih vlasti pitanje nadgledanja izbora postalo deplasirano. Upravo je zato bilo potrebno pripremiti javno mnjenje za predstojeće decembarske (republičke) izbore i promovisati ideju da je u stremljenju demokratiji potrebno neprekidno nadgledati vlast, pa samim tim i izbore kao važan segment u životu celog društva.

Noseća poruka ove kampanje bila je da je društvenu energiju potrebno iskoristiti za stvaranje društva u kojem će se uvek poštovati izborna procedura i zakoni.

Kao medij je korišćena samo televizija. Razlog za to ležao je u činjenici da su se, za razliku od prethodnih kampanja, prvi put mogle koristiti „velike“ nacionalne i regionalne televizije, što je i učinjeno. Emitovani spotovi bili su dinamični i dramatični sa optimističkim i pozitivnim raspletom.

Kampanja je zadržala osnovne ideje i vizuelne elemente CeSID-ove kampanje vođene pred septembarske izbore koja je bila veoma uspešna i koja je doprinela povećanju interesovanja javnosti za izborni postupak i zakone.

Decembar 2000.

Namera CeSID-a bila je da kampanjom, organizovanom pred izbore raspisane za 23. decembar 2000, pokuša da privuče sve one građane, inače zainteresovane za ideju domaćeg, nepristrasnog posmatranja izbora, ali koji se zbog ucene ili sasvim opravdanog straha od posledica nisu priključili CeSID-u tokom kampanje koja je prethodila septembarskim izborima. Cilj nam je bio da okupimo dovoljno posmatrača kako bi CeSID bio prisutan na svim biračkim mestima na teritoriji Republike Srbije.

Posle promena nastalih izbornom pobedom DOS-a na septembarskim saveznim izborima, bilo je potrebno ubediti javnost da, iako je „on“ (Slobodan Milošević) gotov, stvari ipak nisu završene, kao i da borba nikada neće biti gotova kada je reč o osvajanju prava, slobode i demokratije.

Tokom ove kampanje korišćena su dva osnovna slogana. Sloganom „**Budi posmatrač. Nikada nije gotovo.**“, CeSID je naglasio potrebu za posmatranjem izbora nezavisno od pobeде Demokratske opozicije Srbije na prethodnim izborima. U datoj situaciji, CeSID i njegovi posmatrači su istakli svoju nepristrasnost u izbornom postupku.

Drugi slogan bio je „**Biti posmatrač? Lako i moćno.**“ Poznatost CeSID-a u tom trenutku je bila izuzetno visoka, ali je ipak bilo potrebno uveriti ciljnu grupu da nije komplikovano postati posmatrač. Takođe, promovisana je ideja da je postati posmatrač izazov koji je potrebno prihvatiti da bi izbori bili odistinski transparentni.

Medijska kampanja je u potpunosti ostvarila postavljene ciljeve. Naime, tokom trajanja kampanje CeSID je okupio ukupno 13.000 posmatrača. Takođe, poznatost CeSID-a, kojoj je ova kampanja bitno doprinela, polovinom decembra dostigla je 72 %, dok je imidž organizacije u javnosti bio izrazito pozitivan, sa poverenjem i profesionalnošću kao svojim ključnim atributima.

5. Posmatranje medija

Imajući u vidu neraskidivu vezu između medija i izbora, kao i uticaj kojim mediji raspo- lažu u odnosu na javno mnjenje a time i na biračko telo, CeSID je, u cilju sticanja što pot- punije slike o održanim izborima, izvršio posmatranje ponašanja medija tokom prediz- bornih kampanja integralnim delom svih svojih do sada organizovanih posmatračkih misi- ja u Srbiji. Sem u Srbiji, CeSID-ov specijalizovani tim je organizovao i posmatranje pona- šanja medija tokom kampanje koja je prethodila sprovođenju prevremenih parlamentarnih izbora u Crnoj Gori, održanih u aprilu 2001. godine. Nalazi ovih analiza objavljeni su u izveštajima CeSID-a o posmatranim izborima. Predmet posmatranja su i u Srbiji i u Crnoj Gori bili najuticajniji nezavisni i kontrolisani mediji.

Strategija specijalizovanog tima CeSID-a osmišljena je tako da obuhvati kvalitativnu i kvantitativnu analizu ponašanja medija, dakle ne samo količinu prostora u medijima posvećenog pojedinim političkim grupama, već i sam način na koji su mediji o tim grupa- ma izveštavali.

Specijalizovani tim CeSID-a je u dva navrata organizovao posmatranje ponašanja medi- ja tokom perioda van predizbornih kampanja, kada su posmatrani mediji pratili zbivanja koja nisu morala biti u neposrednoj vezi sa izborima.

U izdanju CeSID-a **ODSUTNE PARTIJE** objavljeni su rezultati analize ponašanja medija u periodu između 24. marta i 13. oktobra 1998, dakle od formiranja nove republičke Vlade do zaključenja sporazuma o Kosovu između Slobodana Miloševića i Ričarda Holbruka.

Izdanje CeSID-a **MEDIJI U SRBIJI – Slobodni i oslobođeni** posvećeno je rezultatima praćenja promena u ponašanju medija u peri- odu između dva izborna ciklusa 2000. godine, dakle između saveznih iz- bora održanih 24. septembra 2000. i republičkih izbora održanih 23. decembra iste godine.

6. Web Site

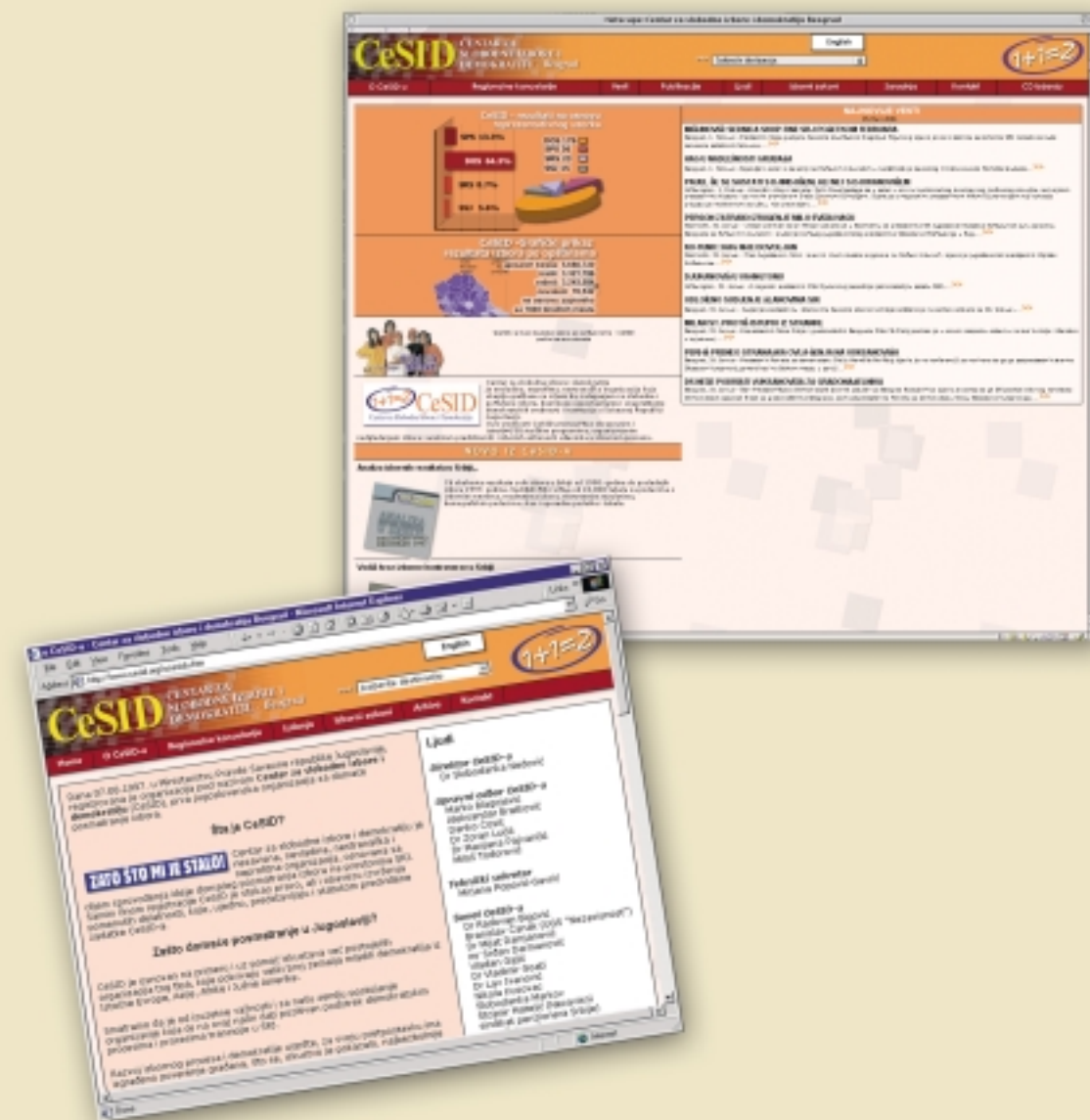
Tokom perioda koji je prethodio septembarskim izborima 2000. godine, CeSID je ozbiljno pristupio poslu postavljanja svoje internet prezentacije. Namera CeSID-a bila je da javnosti omogući lak pristup informacijama o organizaciji i izborima, kao i da zainteresovanim građanima omogući pristupanje CeSID-u elektronskim putem. Takođe, ideja je bila i da se sistem postavi tako da se, uz odgovarajuću softversku aplikaciju, čitav postupak paralelnog brojanja glasova organizuje upravo posredstvom novog servera i nove linternet prezentacije.

S obzirom na tada aktuelnu političku i društvenu situaciju, CeSID je bio prinuđen da svoj postojeći server premesti izvan granica Srbije i da svoju prvobitnu adresu www.cesid.org.yu zameni novom, www.cesid.org.

Internet prezentacija sadrži najvažnije informacije o CeSID-u. Tako se na prezentaciji mogu videti opšti podaci o CeSID-u, kao i opisi tekućih aktivnosti centralne i regionalnih kancelarija, a takođe i on-line verzije svih pisanih i elektronskih izdanja CeSID-a. U arhivi su smešteni rezultati svih izbora koje je CeSID do sada posmatrao.

Putem prezentacije CeSID-a zainteresovani građani mogu doći do važećih pravila koja regulišu izbore u Srbiji i SRJ, kao i do najnovijih vesti o izborima, ili u vezi sa izborima u našoj zemlji.

Posredstvom svoje internet prezentacije CeSID je javnosti omogućio i praćenje rezultata paralelnog brojanja glasova tokom izborne noći, u realnom vremenu.

7. Obrazovni programi

a) Obrazovanje posmatrača

Iskustvo sa svih izbora održanih u Srbiji od 1990. godine jasno je ukazivalo na činjenicu da je postupak glasanja na biračkim mestima bio jedna od najslabijih tačaka izbornog postupka. Utoliko je bilo od izuzetnog značaja okupiti, ali i dobro obučiti veliki broj posmatrača koji bi bili sposobni da prepoznaju nepravilnosti u organizaciji biračkih mesta i radu biračkih odbora na biračkim mestima.

CeSID je, pred izbore održane 1997. godine, organizovao obuku svojih posmatrača, kojih je, međutim, tada bilo ukupno 1506.

Programu obuke posmatrača CeSID je, pred septembarske izbore 2000. godine, s obzirom na broj okupljenih volontera (blizu 7500), morao pristupiti daleko ozbiljnije.

U prvoj fazi obuke, specijalizovani ekspertski timovi CeSID-a organizovali su 10 trodnevni seminara obuke za buduće trenere, čiji će zadatak biti neposredna obuka posmatrača. Svrha ove serije seminara, bila je da buduće trenere CeSID-a upozna sa izbornim sistemima, izbornom geografijom i izbornom matematikom, zatim postupkom glasanja, pravima i obavezama članova biračkih odbora i posmatrača, kao i najčešćim nepravilnostima zabeleženim u izornoj praksi u Srbiji. Tokom seminara, CeSID-ovi timovi su organizovali i simulacije glasanja na biračkim mestima.

S obzirom da namera CeSID-a nije bila samo da budućim trenerima prenese znanje, već i da ispita spremnost polaznika da stečeno znanje prenesu, po okončanju svakog od trodnevni seminara bio je organizovan test znanja, ali i test sposobnosti učesnika za komunikaciju sa grupom. Trening za trenere je sa uspehom okončalo ukupno 274 polaznika.

U drugoj fazi obuke, tokom septembra meseca, treneri CeSID-a su organizovali i sproveli gotovo 150 treninga za ukupno 7500 okupljenih volontera širom Srbije.

Pred naredne, decembarske izbore, treneri CeSID-a su organizovali 120 dodatnih treninga za nove posmatrače okupljene tokom kampanje koja je prethodila ovim izborima, kao i 150 brifinga za već obučene posmatrače, i to sa ciljem da se CeSID-ovi „veterani“ sa septembarskih izbora upoznaju sa novinama uvedenim u postupak glasanja.

b) Obrazovanje birača

Seminari 1999-2000.

Krajem 1999. i početkom 2000. godine CeSID je organizovao osam jednodnevni seminara za građane osam gradova u Srbiji u kojima su, početkom 2000. godine, otvorene regionalne kancelarije CeSID-a. Ova serija seminara bila je posvećena biračkom pravu i zaštiti biračkog prava.

Za ovu priliku CeSID je izdao brošuru pod nazivom „**Moj vodič kroz izborni postupak**“, u kojoj su obrađene teme kao što su: izborni sistemi zastupljeni u Srbiji i SRJ, zatim sadržaj biračkog prava i načini njegove zaštite, provera biračkog spiska, postupak glasanja, kandidovanje itd.

Oktobra 1999. CeSID je organizovao trodnevni seminar o izborima za predstavnike medija u Srbiji. U ovom seminaru je učestvovalo 47 predstavnika najuticajnijih nacionalnih i lokalnih pisanih i elektronskih medija i novinskih agencija.

Namera CeSID-a bila je da na ovaj način da svoj doprinos profesionalnom informisanju domaćih medija o izbornim zbivanjima.

Kampanja septembar 2000.

Video vodič: „Prvi put s babom na glasanje“

Tokom perioda neposredno pred septembarske izbore 2000. godine u SRJ, CeSID je, u okviru svog programa obrazovanja birača, proizveo kratkometražni dvadesetominutni igrani film, pod nazivom „**Prvi put s babom na glasanje**“.

Svrha ovog filma bila je da, uz pomoć glavnog glumca u ulozi birača, građane provede kroz izborni postupak - od situacija u kojima se birač može naći od momenta raspisivanja izbora do momenta proglašenja konačnih izbornih rezultata. Radnjom

filma su, dakle, opisani: postupak provere biračkog spiska, postupak glasanja, postupak zaštite biračkog prava itd.

Imajući u vidu ciljnu grupu, namera CeSID-a bila je da na jednostavan i zabavan način doprinese tome da birači bez puno muke upamte informacije od izuzetnog značaja za uspešno korišćenje njihovog biračkog prava.

Film je tokom predizbornog perioda, posredstvom mreže ANEM-a, bio emitovan na više od 30 lokalnih televizijskih stanica, ponekad na zahtev javnosti i u više navrata.

Tokom perioda pred decembarske izbore 2000. film je bio izmenjen saglasno novinama uvedenim u postupak glasanja i emitovan ovaj put na više od 60 regionalnih i lokalnih televizijskih stanica.

„Moj vodič kroz izbore“

Tokom perioda koji je prethodio septembarskim izborima 2000. u SRJ, CeSID je u okviru svog programa obrazovanja birača objavio brošuru pod nazivom „**Moj vodič kroz izbore**“. Ova publikacija, odštampana u 80.000 primeraka i objavljena na srpskom (na latiničnom i ćirilичnom pismu), mađarskom, slovačkom, romskom i albanskom jeziku, bila je namenjena slanju na kućne adrese mladih birača, stanovnika sela i prigradskih naselja u Srbiji.

Brošuram „**Moj vodič kroz izbore**“ CeSID je obradio teme od najvećeg značaja za birače, kao što su: sadržaj biračkog prava, provera biračkog spiska, postupak glasanja, reagovanje na nepravilnosti i povrede biračkog prava itd.

S obzirom da je bila pisana na vrlo popularan način, u formi pitanja i odgovora, ova brošura je u javnosti naišla na izuzetno dobar prijem.

Kampanja decembar 2000.

Između dva izborna ciklusa 2000. godine, septembarskog i decembarskog, Narodna skupština Republike Srbije usvojila je novo izbornu zakonodavstvo, kojim su u postupak glasanja uvedene bitne novine (nevidljivo mastilo, optički čitač, potpisivanje u birački spisak...).

Imajući u vidu moguće posledice nepoznavanja postupka glasanja (niži odziv birača, veći broj nevažećih glasačkih listića...), CeSID je organizovao kampanju za obrazovanje birača, čiji je zadatak bio da birače upozna sa postupkom glasanja, a naročito novinama uvedenim u ovaj postupak.

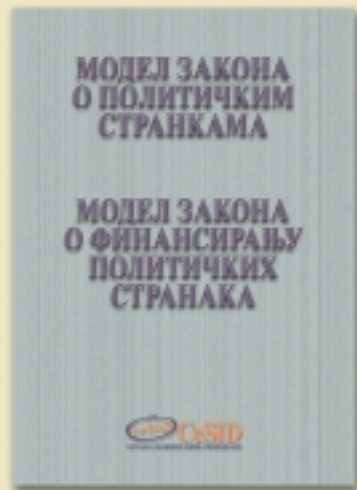
CeSID je izabrao kampanju, kao način implementacije ovog obrazovnog programa, iz tog razloga što se taj put u više navrata pokazao najefikasnijim u komunikaciji sa najširim, a pogotovu najlošije informisanim krugovima populacije.

Kreativni tim CeSID-a je, kao sredstva komunikacije, dizajnirao postere i novinske oglase u formi stripa, kao i kratkometražni animirani film. Kampanja je bila vrlo intenzivna i trajala je do samog izbornog dana.

Kampanja je, smatra CeSID, ostvarila postavljeni cilj, s obzirom da novine u postupku glasanja nisu nepovoljno uticale na tok glasanja na biračkim mestima.

8. Modeli zakona

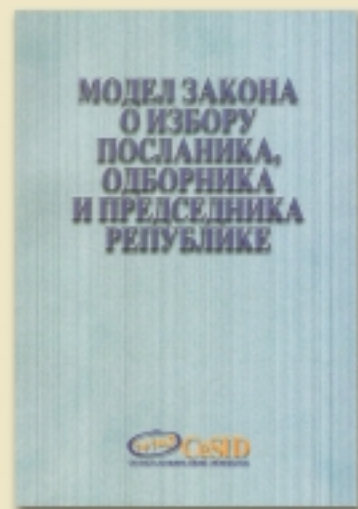
Godine 1999. grupa vodećih domaćih stručnjaka okupljena oko CeSID-a proizvela je **Model Zakona o izboru poslanika i odbornika, Model Zakona o političkim partijama i Model Zakona o finansiranju političkih partija**. Članovi ekspertske grupe bili su dr Vladimir Goati, dr Marijana Pajvančić, Slobodan Vučetić, dr Snježana Milivojević, dr Zorica Radović, dr Zoran Lučić, dr Slobodanka Nedović i Miloš Todorović.

Modelom Zakona o izboru poslanika i odbornika, CeSID je predložio potpuno nov izborni sistem prilagođen postojećim političkim i društvenim prilikama u Republici Srbiji. Svrha predloženih rešenja, kreiranih tako da obezbede poštovanje izborne volje građana i podjednak tretman svih učesnika u izborima, bila je da obezbede osnov za organizovanje prvih slobodnih i poštenih izbora u Srbiji.

Potekao od grupe vodećih domaćih stručnjaka, okupljenih oko organizacije sa nesumnjivim kredibilitetom, predloženi Model je doprineo organizovanju prvog okruglog stola opozicionih stranaka u Srbiji, održanog u septembru i oktobru 1999. godine. Većina predloženih rešenja prihvaćena je od strane partija demokratske opozicije i uključena u zahtev upućen sa okruglog stola tadašnjoj vlasti u Republici.

Ekspertski tim CeSID-a se sredinom 2001. godine ponovo okupio kako bi proizveo **Model zakona o izboru predsednika Republike** i kako bi, u skladu sa izmenjenim političkim prilikama u zemlji i iskustvima stečenim tokom ovlašćenog nadgledanja rada izborne administracije, uneo izmene u postojeći **Model Zakona o izboru poslanika i odbornika**. Radna verzija Modela bila je zvanično razmotrena od strane stručnih timova Nacionalnog demokratskog instituta (NDI) i Kancelarije OEBS za demokratske inicijative i ljudska prava (ODIHR). Ovo jeste svojevrsni kuriozitet, s obzirom da do tada, stručnjaci ODIHR nisu na ovaj način tretirali nijedan od modela zakona, poteklih od nevladinih organizacija.

Novi **Model Zakona o izboru poslanika, odbornika i predsednika Republike** izašao je iz štampe u martu 2002. godine. Neposredno po objavljivanju, novi Model Zakona je podeljen svim republičkim poslanicima.

Republički Savet za borbu protiv korupcije je početkom 2002. godine kao jednu od antikorupcijskih mera predložio Vladi Republike Srbije usvajanje CeSID-ovih Modela Zakona o političkim partijama i Modela Zakona o finansiranju političkih partija.

U sklopu svojih napora da inicira pravovremenu promenu izbornog zakonodavstva u Srbiji, CeSID je, u saradnji sa Misijom OEBS u SRJ, 17. aprila 2002. godine organizovao okrugli sto političkih partija o izbornim uslovima. Okruglom stolu su prisustvovali, sem političkih partija, Sekretarijat za zakonodavstvo Republike Srbije i Ženska politička mreža. Učesnici okruglog stola su se saglasili da Model Zakona koji je CeSID predložio sadrži rešenja koja predstavljaju korak u dobrom pravcu ka izbornim reformama u Srbiji.

9. Izdavačka delatnost

CeSID je tokom godina razvio i veoma uspešnu izdavačku delatnost. Ediciju **OKO IZBORA** sada čini sedam izdanja izveštaja CeSID-a o posmatranim izborima u Srbiji, Crnoj Gori i SRJ.

Nova edicija CeSID-a, pod nazivom **Mala CeSID-ova biblioteka**, namenjena je obrazovanju građana o izborima, izbornim sistemima i pravima birača u vezi sa izborima. Ovu ediciju, koju CeSID redovno obnavlja novim naslovima, čine sledeća izdanja:

- Veselin Pavićević, Izborni sistem - distributivni činioci izbornog sistema na primeru izbora u CG,
- Tanasije Marinković, Izborni sistemi država Evropske unije,
- Soraja Soković, Pravo na posmatranje,
- Prof. dr Marijana Pajvančić, Rečnik osnovnih pojmova i termina o izborima,
- Dr Slobodanka Markov, Pravo glasa žena,
- Dr Vladimir Goati, Političke partije i izbori u demokratskom poretku,
- Grupa autora, Vodič kroz izborne kontroverze u Srbiji
- Izborni zakon i nacionalne manjine i
- Mr Jovanka Matić, Mediji i izbori.

CeSID je 1999. godine izdao knjigu dr Vladimira Goatija **Izbori u SRJ – Volja građana ili izborna manipulacija**, enciklopediju višestranačkih izbora u našoj zemlji. Ovo izdanje je 2001. godine dopunjeno podacima o izborima održanim 2000. godine u SRJ i Srbiji.

Neposredno pred raspisivanje septembarskih izbora 2000. godine u SRJ, CeSID je objavio i predstavio javnosti svoje prvo elektronsko izdanje, CD rom „**Pregled i analiza izbornih rezultata u Srbiji od 1990-1997. godine**“.

Poučen iskustvom sa ponovljenih predsedničkih izbora u Srbiji održanih decembra 1997. godine, kada je analizom zvaničnih izbornih rezultata utvrđena drastična manipulacija izbornom voljom građana, CeSID je imao nameru da prikupi i analizira zvanične rezultate svih do tada održanih izbora u Srbiji. Iako zvanično javni, podaci o rezultatima glasanja na biračkim mestima u prošlosti uvek su bili čuvani daleko od očiju javnosti. Upravo zato, tim CeSID-a za obradu podataka je do ovih rezultata morao doći „neformalnim“ putem.

Ukazavši na česte slučajeve manipulacije odzivom i glasovima birača na svim do tada održanim izborima u Srbiji, ovo izdanje CeSID-a izazvalo je veliku pažnju javnosti, na prvom mestu političkih partija i samih nesvesnih pojedinosti dotadašnje „izborne prakse“ u Srbiji. Na ovaj način CeSID je bitno doprineo snaženju uverenja o neophodnosti dobro organizovane stranačke i nepristrasne kontrole izbora.

Tokom 2001. godine CeSID je objavio novo izdanje CD rom-a, dopunjeno analizom rezultata izbora održanih 2000. godine u SRJ i Srbiji.

10. Javna biblioteka

U okviru CeSID-a radi i biblioteka o izborima, prva ove vrste u našoj zemlji, koju sada čini više stotina naslova o izborima i srodnim oblastima. Biblioteka je otvorena za javnost, a namenjena je zainteresovanim građanima, učenicima, studentima i naučnim radnicima.

11. Međunarodna saradnja - ENEMO

CeSID je jedan od osnivača Evropske mreže organizacija specijalizovanih za posmatranje izbora – ENEMO. U okviru CeSID-a će, do isteka mandata od šest meseci, raditi Generalni sekretarijat ove mreže.

Mrežu čini 12 organizacija za nepristrasno posmatranje izbora iz 11 evropskih zemalja i to: Centar za demokratsku tranziciju - CDT (Crna Gora), Centar za monitoring - CEMI (Crna Gora), Bugarsko udruženje za fer izbore i ljudska prava - BAFE (Bugarska), Udruženje za demokratiju - APD (Rumunija), Građani za građane - C4C (Makedonija), Občianske oko (Slovačka), Viasna (Belorusija), GONG (Hrvatska), Društvo za demokratsku kulturu - SDC (Albanija), Centri građanskih inicijativa - CCI (Bosna i Hercegovina), Komitet birača Ukrajine - CVU (Ukrajina) i Centar za slobodne izbore i demokratiju-CeSID (Srbija).

Cilj osnivanja Evropske mreže organizacija specijalizovanih za posmatranje izbora – ENEMO jeste:

1. Organizovanje međunarodnih posmatračkih misija
2. Saradnja i razmena ideja i iskustava između evropskih organizacija specijalizovanih za posmatranje izbora
3. Razvoj i organizovanje međunarodnih projekata
4. Standardizacija pravila za nepristrasno posmatranje izbora.

Prva radna skupština Evropske mreže organizacija specijalizovanih za posmatranje izbora – ENEMO održana je 22 - 24. februara 2002. godine u Beogradu u organizaciji CeSID-a. Na održanoj prvoj skupštini, članice mreže su usvojile Protokol o osnivanju organizacije. Predstavnici organizacija članica Mreže postigli su takođe dogovor o imenovanju međunarodnih timova za posmatranje predstojećih izbora u Ukrajini, Crnoj Gori, Slovačkoj, Makedoniji, BiH i Srbiji.

12. Novi projekti

A) Vlast izbliza

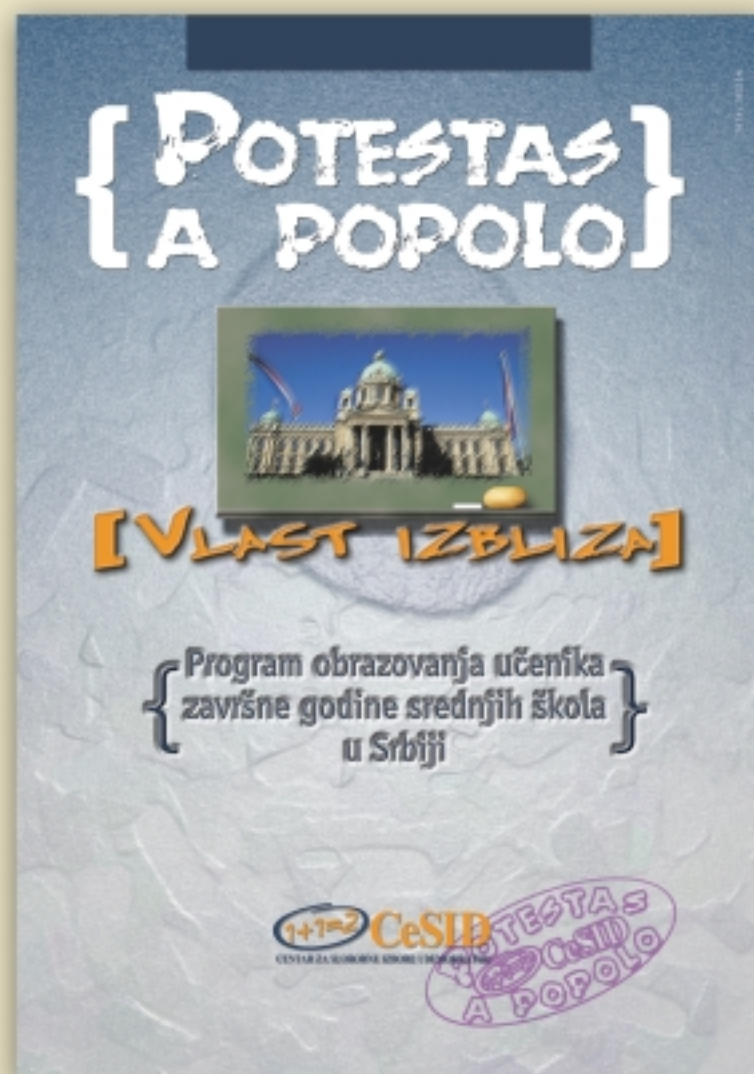
Ugledajući se na program koji se sprovodi u nizu razvijenih zapadnih zemalja sa dugotrajnom kulturom demokratije, name-
ra je CeSID-a da učini korak u približavanju mladima načina funkcionisanja države. CeSID je stoga pripremio program „**Vlast izbliza**“, prevashodno namenjen obrazovanju učenika završnih razreda srednjih škola u Srbiji. Namera CeSID-a je da pod-
stakne zainteresovanost učenika za osnovne društvene tokove te da ih ohrabri da aktivno učestvuju u izgradnji demokratskog
društva.

Proces upoznavanja bi išao od lokalnog do najviših nivoa vlasti u SRJ. Počeo bi upoznavanjem najmlađih birača, učenika
završnog razreda 90 gimnazija u Srbiji, sa načinom izbora lokalnih organa vlasti, nadležnostima opštinskih vlasti, odnosom
centralizacije i decentralizacije vlasti. Sastavni deo programa biće i obilasci zgrada opština, upoznavanje sa funkcionerima
opštinskih organa i opštinskih uprava, a predavanja će se održavati u skupštinskim salama.

Prateći deo programa je i brošura „**Vlast izbliza**“, u kojoj se obrađuju teme: osnovna funkcija države, pravna država i vla-
davina prava, odnos politike, prava i države, ljudska prava, nevladine organizacije i ljudska prava, uređenje države, lokalna
samouprava, izbori i izborni sistemi, izborni sistemi u SRJ, način izbora odbornika u skupštinu opštine.

Ministarstvo prosvete Srbije preporučilo je srednjim školama u Srbiji da sarađuju sa CeSID-om na ovom programu.

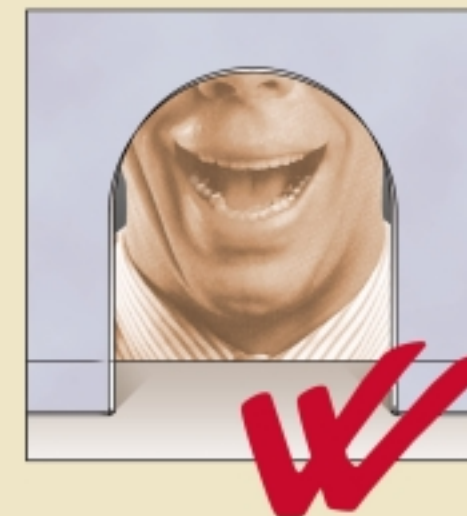
Posebno interesovanje za ovaj program pokazala je predsednica Skupštine Srbije Nataša Mičić, a rezultat tog interesovanja
je i protokol o saradnji koji su potpisali CeSID i predstavnici republičkog parlamenta.

B) Posmatranje rada organa opštinske administracije

Tokom perioda od 1. decembra 2001. do 1. marta 2002. godine Centar za slobodne izbore i demokratiju (CeSID) organi-
zovao je i sproveo pilot projekat „**Posmatranje rada organa opštinske administracije**“, kao i istraživanje javnog mnje-
nja o radu organa opštinskih administracija u pet opština na teritoriji Republike Srbije, i to u Valjevu, Vračaru, Zaječaru, Nišu
i Novom Sadu.

Saznanja i iskustva stečena tokom realizacije pilot - projekta i opisanog istraživanja, doprinela su razvoju projekta koji bi,
u prvoj fazi, u ukupno 92 opštine na teritoriji Republike Srbije, uključio sledeće aktivnosti:

a. Posmatranje rada organa opštinske administracije

Namera CeSID-a jeste da organizuje posmatranje rada organa opštinskih administracija u ukupno 92 opštine na teritoriji
Republike Srbije. Svrha ovog projekta se ne iscrpljuje kritikovanjem zatečenog stanja, za koje i bez previše truda možemo naći
da nije prihvatljivo. Naprotiv, svrha ovog projekta jeste:

- skupljanje informacija i na osnovu njih stvaranje ukupne slike o funkcionisanju lokalne samouprave na teritoriji Republike Srbije,
- analiza zatečenog stanja i na ovaj način izolovanje i klasifikovanje problema u funkcionisanju lokalne samouprave na teritoriji Republike Srbije i
- davanje preporuka nadležnim organima u Republici u pogledu koraka koje bi trebalo preduzeti radi poboljšanja posto-
jeće situacije u ovoj oblasti.

Namera je CeSID-a da informacije o stanju u pojedinim opštinama skuplja na osnovu izveštaja posmatračkih timova.
Takođe, namera nam je i da objavimo poziv građanima i službenicima opštinskih administracija da naše koordinacione cen-
tre obaveste o svojim dobrim i lošim iskustvima u međusobnoj komunikaciji, što bi, smatramo, doprinelo stvaranju objektivnije
i potpunije slike o načinu rada ovih organa.

b. Obrazovanje građana

Sem posmatranja rada opštinskih službi, projekat bi uključio i obrazovanje građana o njihovim pravima koja ostvaruju uz
pomoć organa lokalne vlasti.

Svesni da građani ne poznaju svoja prava u opštinskoj administraciji, kao ni načine ostvarenja i zaštite ovih prava, sma-
tramo da bi ovom aktivnošću CeSID mogao podstaći građansko, naspram postojećeg podaničkog ponašanja u komunikaciji
sa opštinskim službama.

c. Dijalog

Cilj ovog projekta jeste i da inicira dijalog između građana i opštinskih vlasti o karakterističnim problemima pojedinih lokalnih zajednica.

d. Pravna pomoć

Takođe, zadatak timova advokata, organizovanih u 23 koordinaciona centra u Srbiji, bio bi da zainteresovanim građanima, u pojedinačnim slučajevima, pruže stručnu, pravnu pomoć prilikom ostvarenja ili zaštite njihovih prava pred administrativnim ili sudskim organima.

e. Istraživanja javnog mnjenja

Svrha istraživanja javnog mnjenja, koje CeSID namerava da organizuje periodično, bila bi da prati implementaciju preporuka, kao i domet reformi u oblasti lokalne samouprave.

Realizovanjem ovog projekta CeSID bi, čvrsto verujemo, uz pomoć samih građana s obe strane šaltera, mogao bitno doprineti ubrzanju procesa reformi ovog, često neopravdano zapostavljenog nivoa vlasti.

C) Obrazovanje građana o ljudskim pravima

CeSID je razvio projekat obrazovanja građana o osnovnim ljudskim pravima u vezi sa izborima. Namera CeSID-a jeste da tokom perioda od tri godine organizuje više od 800 predavanja u 165 opština na teritoriji republike Srbije.

Predavanja su namenjena onim društvenim grupama (penzioneri, radnici, seljaci, domaćice) koje su proteklih decenija bile nepravedno zapostavljene, koje ne prepoznaju osnovna ljudska prava koja im pripadaju i koje stoga nisu u prilici da ta svoja prava same zaštite.

U ovaj program, koji bi uključio teme kao što su: **Ljudska prava, Biračko pravo, Pravo na mirno okupljanje, Pravo na udruživanje, Pravo na slobodno izražavanje mišljenja, Pravo na slobodno informisanje** i sl, CeSID ima nameru da uključi više od 30.000 građana, stanovnika sela i prigradskih naselja u Srbiji.

D) Prevencija konflikata

Novi program CeSID-a pod nazivom „**Obrazovanje o sprečavanju i rešavanju konflikata**“ za svoj cilj ima snaženje sposobnosti lokalnih zajednica za rešavanje problema nenasilnim sredstvima.

Umesto da predstavljaju miran način za prevazilaženje političkih razlika, izbori u Srbiji su u prošlosti, naprotiv, uvek bili izvor novih sukoba i sporova. Namera CeSID-a jeste da, obrazovanjem i razvojem veština građana i specifičnih ciljnih grupa (aktivista sindikata, političkih partija i nevladinih organizacija) za preventivno delovanje, posredovanje i rešavanje konflikata, doprinese snižavanju predizbornih tenzija kroz poboljšanje komunikacije i zbližavanje različitih aktera u izbornom postupku.

CeSID će ostvariti saradnju na ovom programu sa grupom međunarodnih stručnjaka iz **Scuola Superiore Sant' Anna** iz Pize i Univerziteta iz **Bredforda**.

13. Donatori CeSID-a

Aktivnosti CeSID-a su, u prvih pet godina podržavali:

Ambasada Australije

Ambasada Finske

Ambasada Holandije

Ambasada Kanade

Ambasada Švajcarske

Ambasada Švedske

CIDA

Charles Stewart Mott Foundation

European Commission

Fond za otvoreno društvo

Foreign and Commonwealth Office

Freedom House

German Marshall Fund

IREX

Know How Fund

NDI - National Democratic Institute for International Affairs

National Endowment for Democracy

Norwegian People's Aid

OSCE ODIHR

SIDA

USAID - OTI

USIP

Westminster Foundation for Democracy

B O A R D O F D I R E C T O R S

Slobodanka Nedović, PhD
Director

Danko Ćosić

Marijana Pajvančić, PhD

Zoran Lučić, PhD

Aleksandar Bratković

Miloš Todorović

Marko Blagojević

